

УДК 351:355:342.7

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2025.3.6>**Мороз Світлана Анатоліївна,**

доктор наук з державного управління, старший дослідник,
провідний науковий співробітник науково-методичного відділу забезпечення
якості освітньої діяльності та вищої освіти
Військового інституту танкових військ НТУ «ХПІ»
ORCID ID: 0000-0002-2696-1278

Мороз Володимир Михайлович,

доктор наук з державного управління, професор,
завідувач кафедри соціології і публічного управління
Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»
ORCID ID: 0000-0003-0796-5035

Помаза-Пономаренко Аліна Леонідівна,

доктор наук з державного управління, старший дослідник,
начальник наукового відділу проблем державної безпеки навчально-науково-виробничого центру
Національного університету цивільного захисту України
ORCID ID: 0000-0001-5666-9350

ПРОТИДІЯ КОЛАБОРАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

COUNTERING COLLABORATION AS A COMPONENT OF ENSURING UKRAINE'S NATIONAL SECURITY

У статті досліджується колабораційна діяльність як один із деструктивних чинників, що загрожують національній безпеці України в умовах воєнного стану та тривалої збройної агресії з боку Російської Федерації. Розкрито сутність поняття, основні форми та напрями колабораціонізму, зокрема політичного, інформаційного, економічного та військового характеру. Проаналізовано нормативно-правову базу України, спрямовану на запобігання та протидію колабораційним проявам, а також роль державних інституцій, силових структур та громадянського суспільства у забезпеченні ефективної протидії.

У статті визначено фактори, які впливають на зростання кількості випадків залучення громадян до співпраці з окупаційними адміністраціями або ворожими структурами та пов'язаних із колабораційною діяльністю на території України та зосереджено увагу на ключових аспектах публічного управління, що впливають на ефективність реалізації державної політики у сфері протидії колабораційній діяльності та визначено, що в умовах збройної агресії російської федерації проти України особливе значення для забезпечення національної безпеки набуває ефективне попередження та протидія колабораціонізму

Окрему увагу приділено превентивним заходам, серед яких – розвиток патріотичного виховання, підтримка внутрішньо переміщених осіб, інформаційна безпека та формування стійкості суспільства до ворожої пропаганди. Результати дослідження підтверджують необхідність комплексного підходу до протидії колабораційній діяльності як складової системи забезпечення національної безпеки України.

Ключові слова: публічне управління, державна безпека, забезпечення національної безпеки, правове регулювання, протидія колабораційній діяльності, національні інтереси, патріотичне виховання.

The article examines collaborative activity as one of the destructive factors that threaten the national security of Ukraine in the conditions of martial law and prolonged armed aggression by the Russian Federation. The essence of the concept, the main forms and directions of collaborationism, in particular of a political, informational, economic and military nature, are revealed. The regulatory and legal framework of Ukraine aimed at preventing and counteracting collaborative manifestations, as well as the role of state institutions, law enforcement agencies and civil society in ensuring effective counteraction, is analyzed.

The article identifies factors that influence the increase in the number of cases of citizens engaging in cooperation with occupation administrations or hostile structures and related to collaborative activities on the territory of Ukraine and focuses on key aspects of public administration that affect the effectiveness of the implementation of state policy in the field of countering

collaborative activities and determines that in the conditions of armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, effective prevention and countering collaborationism is of particular importance for ensuring national security.

Special attention is paid to preventive measures, including the development of patriotic education, support for internally displaced persons, information security and the formation of society's resilience to hostile propaganda. The results of the study confirm the need for a comprehensive approach to countering collaborative activities as a component of the system for ensuring the national security of Ukraine.

Key words: *public administration, state security, ensuring national security, legal regulation, countering collaborative activities, national interests, patriotic education.*

Постановка проблеми. Проблематика протидії колабораційній діяльності в Україні, з огляду на неабияку свою значущість для забезпечення національної безпеки держави, набула своєї актуалізації у межах програмних документів державного рівня. Наприклад, серед визначених Кабінетом Міністрів України «Плану дій органів виконавчої влади з відновлення деокупованих територій територіальних громад» вжиття заходів для виявлення осіб, причетних до колабораційної діяльності та пособництва державі-агресору займає чотирнадцяте місце з 131 [7]. Така увага Уряду саме до проблематики протидії колабораційній діяльності може бути пояснена тим фактом, що вона стала нагальною для України, як країни, що перебуває в умовах збройної агресії та тимчасової окупації частини своїх територій. Колабораціонізм загрожує суверенітету, національній безпеці та стабільності політичної системи, створює передумови для дестабілізації внутрішньої ситуації та поширення впливу держави-агресора.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних вчених до фокусу наукової уваги яких входили ті чи інші питання забезпечення національної безпеки, у тому числі й безпосередньо на державному рівні можна визначити: С.В. Бєлая та В.В. Єманова (проведено аналіз механізмів державного управління у напрямку протидії гібридним загрозам національній безпеці) [12]; Д.В. Тарадуду та О.В. Кравчука (визначено організаційний, правовий, інформаційний та кадровий аспекти управління національною безпекою) [13]; О.І. Пархоменко-Куцевіл (обґрунтовано проблеми забезпечення національної безпеки в умовах воєнного часу) [4] та багато інших дослідників. Проблематика протидії колабораційній діяльності в системі забезпечення національної безпеки, у тому чи іншому контексті її складного та багатогранного змісту була розглянута у роботах: Є.О. Письменського (визначено проблеми протидії колабораційній діяльності) [5], М. А. Рубашенко (проаналізовано історичні та правові витоки термінологічного плюралізму у відображенні співпраці населення з окупантом), Чальцевої О.М. (виділено універсальні

критерії колабораціонізму, які демонструють його різноманітні форми) [10] тощо.

Проблематика протидії колабораційній діяльності все частіше висвітлюється в різних комунікативних заходах. Серед останніх комунікативних заходів, тематична спрямованість яких була пов'язана з розглядом питань протидії колабораційній діяльності в Україні слід виділити наукову дискусію щодо сучасних теоретичних та практичних проблем, що виникають у зв'язку з поширенням явища колабораціонізму на тимчасово окупованих територіях України «Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод людини та реінтеграції територій» [3]. Водночас потребують подальшого вивчення питання удосконалення механізмів публічного управління протидією колабораційній діяльності.

Постановка завдання. Мета статті полягає у комплексному дослідженні сутності, видів та чинників колабораційної діяльності в умовах збройної агресії проти України, а також у визначенні ефективних механізмів публічного управління та правових інструментів, спрямованих на її запобігання і нейтралізацію як важливого елемента забезпечення національної безпеки держави. У дослідженні акцентовано увагу на визначенні факторів які впливають на зростання кількості випадків залучення громадян до співпраці з окупаційними адміністраціями або ворожими структурами та визначені механізми для підвищення ефективності системи публічного управління та адміністрування у сфері протидії колабораційній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні проблема забезпечення національної безпеки є актуальною не тільки в глобальній політичній практиці, а й у наукових дослідженнях, зокрема у сфері публічного управління та адміністрування та пояснюється зростанням зовнішніх і внутрішніх загроз, що ставлять під сумнів безпеку населення та обмежують можливості економічного зростання країни. Поняття «національна безпека» стало ключовим компонентом світової політичної практики та громадського середовища і визнача-

ється як стан, що забезпечує захист особистості, суспільства та держави від загроз як внутрішнього, так і зовнішнього характеру та створює умови для реалізації конституційних прав і свобод громадян, підтримання належної якості життя, збереження суверенітету й територіальної цілісності, стабільного розвитку, а також гарантує загальну безпеку та обороноздатність держави.

На законодавчому рівні поняття категорії «національна безпека» визначено, як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз та виділено такі види безпеки, як воєнну, зовнішньополітичну, державну, економічну, інформаційну, екологічну безпеку, безпеку критичної інфраструктури, кібербезпеку України та на інші її напрями [8].

Вагомою загрозою для національної безпеки держави під час воєнних дій на території України стала колабораційна діяльність, а саме активна співпраця з окупаційною адміністрацією, що дестабілізує систему управління у звільнених регіонах, яка актуалізувалась в 2014 році з анексії Криму та окупації частини Донецької та Луганської областей. Колабораціонізм визначено як одну з основних загроз державному суверенітету, цілісності території та конституційному порядку, що вимагає реалізації комплексних заходів протидії та наголошено на потребі розроблення та впровадження державної політики у сфері безпеки з урахуванням ризиків, пов'язаних зі співпрацею окремих осіб чи організацій із державою-агресором, а також на зміцненні інституційних можливостей органів влади для запобігання таким діям [8].

Колабораціонізм являє собою складне та багатогранне явище, яке в наукових дослідженнях класифікують за окремими видами та проявами взаємодії з окупаційною владою [10]. Складність дослідження проблематики протидії колабораційній діяльності, на думку Є.О. Письменського, полягає у багатогранності цього явища, різноманітності його форм і мотивів, що визначалися контекстом та умовами конкретної окупованої держави. На думку вченого, специфіка цього явища визначається через призму таких уявлень: тактики окупантів; тривалості окупації; рівнем економічного та політичного розвитку держави у довоєнний період (наявність економічних труднощів, політичної кризи, відсутність демократичних засад суспільного устрою тощо); ступенем залученості до співпраці представників державної влади, громадських діячів та впливових соціальних груп, а також її цілі та сприй-

няття цієї взаємодії на різних рівнях суспільного життя [5].

М.А. Рубашенко у своїх дослідженнях, аналізуючи термінологічні розбіжності в історичних, правових, соціологічних працях і законотворчій діяльності, зазначає, що форми взаємодії між окупованими та окупантами істотно різняться за рівнем і характером співробітництва, ступенем добровільності чи примусу, а також за мотивацією, контекстом та умовами, у яких така співпраця відбувається [9].

Стосовно класифікації видів колабораціонізму за бажаннями та переконаннями громадян, найбільш визнаною серед науковців є така:

- вимушений, тобто співпраця з окупаційною владою, продиктована обставинами, а не власною ініціативою;
- добровільний – це форма колабораційної діяльності, коли громадяни свідомо та з власних переконань співпрацюють з державою-агресором з метою заподіяння шкоди суверенітету та територіальній цілісності країни;
- ідеологічний – форма, яка частково поєднує риси двох попередніх типів колабораціонізму, оскільки співпраця зумовлена ідеологічними переконаннями, але водночас має добровільний характер здійснюваних дій [11].

В умовах збройної агресії російської федерації проти України особливе значення для забезпечення національної безпеки набуває ефективне попередження та протидія колабораціонізму. Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» передбачає запровадження кримінальної відповідальності за такі дії [6]. Зауважимо, що Станом на 15 червня 2024 року, за даними Служби безпеки України, зареєстровано 9179 кримінальних проваджень за статтею 111-1 КК України, якою визначено кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність [2].

Для дієвої нейтралізації загроз національним інтересам та протидії колабораційній діяльності неохідно визначити фактори, які впливають на зростання кількості випадків залучення громадян до співпраці з окупаційними адміністраціями або ворожими структурами та пов'язаних із колабораційною діяльністю на території України. В цьому контексті ми погоджуємося з визначенням детермінант впливу що зумовлюють виникнення колабораційної діяльності яка була надана І. Богатирьовим. На переконання вченого, об'єктивними проявами можливості співпраці з окупантами, виступають [1]:

1. Пропаганда російської федерації в засобах масової комунікації. Цілком очевидно, що після розпаду СРСР російська федерація всяко намагається пропагандувати єдність українського, білоруського та російського народів, в якому саме росіяни є домінуючою силою, справжньою елітою, а українці та білоруси – «молодші брати», які повинні во всьому слідувати за своїм «старшим братом». Протидіяти цій пропаганді можна шляхом реалізації ефективних заходів, спрямованих на викриття російських фейків та активне інформування громадян України про достовірні факти й правдиву історію Української держави та розвиток у сфері національно-патріотичного виховання молоді в Україні.

2. Прагнення окремих верств населення до встановлення так званої соціальної справедливості в суспільстві. У період повномасштабної війни деякі громадяни України вдалися до колабораційної діяльності, прагнучи самореалізації через співпрацю з окупаційною «адміністрацією». Для частини з них такий крок став своєрідною «останньою можливістю» здобути успіх у житті або повернути втрачене соціальне становище, для когось це реальна загроза втрати власного майна та доходів. Тут варто зазначити на необхідність впровадження цілісної державної політики та допомоги внутрішньо переміщеним особам в Україні в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення.

3. Криміналізація суспільства. Розв'язана Росією гібридна війна проти України у 2014 році, анексія Криму, захоплення частини територій Донецької та Луганської областей, а також бойові дії за участю російських військових та підтримуваних ними терористичних формувань спричинили умови, що сприяли подальшому поширенню на території України злочинів, спрямованих проти основ національної безпеки.

4. Недосконалість існуючої нормативної правової бази ускладнює процес належної кваліфікації дій суб'єкта, притягнення його до кримінальної відповідальності та призначення справедливого покарання.

5. Складний психоемоційний стан населення, викликаний воєнними та іншими кримінальними правопорушеннями, які вчиняють рашисти, серед яких посягання на життя та здоров'я людини, знищення або пошкодження майна, порушення порядку і правил ведення війни. З огляду на вищезазначене, можна впевнено стверджувати, що загрози для безпеки особи виступають додатковим чинником поширення співпраці з окупантами.

Отже, на сьогодні сформувався цілий комплекс чинників, які створюють сприятливе середовище для проявів колабораціонізму, що, у свою чергу, загрожує національній безпеці та суверенітету держави. Тому надзвичайно важливо розробляти і впроваджувати комплексні заходи, спрямовані на попередження, виявлення та нейтралізацію таких загроз.

Висновки. Приймаючи до уваги вище наведене можемо сформулювати такі основні висновки та узагальнення:

По-перше для підвищення ефективності системи публічного управління та адміністрування у сфері протидії колабораційній діяльності в Україні потребує перебудови та реформування у таких напрямках: 1) удосконалення нормативно-правової бази (розроблення та внесення змін до законодавства з метою чіткого визначення понять, ознак і форм колабораційної діяльності, а також посилення юридичної відповідальності за її прояви), 2) посилення інституційної спроможності органів влади (підвищення професійної підготовки працівників правоохоронних та адміністративних органів, створення спеціалізованих підрозділів для виявлення та запобігання колабораційним діям), 3) інформаційно-просвітницька робота (проведення системних заходів з формування національної ідентичності, підвищення рівня громадянської свідомості та стійкості до ворожої пропаганди), 4) розвиток міжвідомчої та міжнародної співпраці (налагодження обміну інформацією та кращими практиками між державними структурами, громадськими організаціями та іноземними партнерами).

По-друге – патріотизм виступає одним із ключових факторів формування стійкості суспільства перед загрозами колабораціонізму. Справжнє почуття любові до своєї Батьківщини, готовність захищати її інтереси та діяти в межах національних цінностей створюють міцний моральний бар'єр проти будь-яких форм співпраці з ворогом. Розвиток патріотизму повинен охоплювати всі рівні суспільства, але особливу увагу варто приділяти молодому поколінню, оскільки саме воно визначатиме майбутнє держави.

По-третє – важливою соціальною групою, що перебуває у зоні підвищеного ризику інформаційного та психологічного впливу з боку держави-агресора є внутрішньо переміщені особи (ВПО) з окупованих територій. Комплексна підтримка ВПО зменшує ризики їх соціальної ізоляції, що часто використовується ворогом для поширення дезінформації та вербування у колабораційні структури. Створення умов для активної

громадянської позиції ВПО зміцнює національну єдність і підвищує стійкість держави до гібридних загроз.

Вище сформульовані узагальнення та висновки не вичерпують проблематику протидії колабораційній діяльності в системі забезпечення національної безпеки України, а отже можуть бути уточнені у межах інших напрямів органі-

зації наукових пошуків. Найбільш перспективними з таких напрямів, на нашу думку, є ті з них, фокус дослідницької уваги яких зосереджено на проблематиці порівняння думок вітчизняних та зарубіжних вчених щодо протидії колабораційній діяльності в системі забезпечення національної безпеки у межах загальнонаукового дискурсу.

REFERENCES:

1. Bogatyrev I. (2023). Criminal-legal and criminological dimensions of collaboration activity in Ukraine under martial law. *Public law*. No. 1 (49). P. 60.
2. Survival or crime: how Ukraine punishes collaborationism (2024). Analytical report / Synyuk O., Deputat D., Vyshnevskaya I., Volkovynska V., Chervonna V., Yeligulashvili M.; ed. Lunyova O. Kyiv.
3. Collaborationism in temporarily occupied territories: problems of legal assessment, guaranteeing human rights and freedoms and reintegration of territories (2023). Materials of the scientific-practical round table, Kharkiv, Oct. 6, Odesa: Oldi+, 2023. 150 p. DOI: 10.32782/06092023
4. Parkhomenko-Kutsevil O.I. (2023), Problems of ensuring national security in wartime. *Scientific Bulletin of the Vinnytsia Academy of Continuing Education. Series "Ecology. Public Management and Administration"*. No. 3. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-5681-2023-3.19>
5. Pysmensky E.O. (2024), Criminal law problems of countering collaborative activities: monograph. Kyiv: Alerta.
6. On amendments to some legislative acts of Ukraine regarding the establishment of criminal liability for collaborative activities. Law of Ukraine dated 03.03.2022 No. 2108-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>
7. On approval of the action plan of executive bodies for the restoration of deoccupied territories of territorial communities. Cabinet of Ministers of Ukraine. Order of December 30, 2022 No. 1219-p. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1219-2022-%D1%80?find=1&text=%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%86#Text>
8. On national security of Ukraine. Law of Ukraine. Bulletin of the Verkhovna Rada (VVR), 2018, No. 31, p. 241 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19?find=1&text=%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BC#Text>
9. Rubashchenko M. A. (2023), "Collaboration", "collaborationism", "cooperation", "collaborative activity": historical and criminal-legal dimensions of terminological pluralism. *Problems of legality*. Issue 162. Pp. 131-156. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.162.285405>
10. Chaltseva O. (2022), The category of "collaborationism" as a multi-component narrative in wartime. *Political life*. No. 2. P. 55-60
11. Yanishevskaya K. D., Krysko A.S. (2022), General theoretical aspects and classification of collaborative activity as a criminal-legal phenomenon. *Bulletin of NTUU "KPI". Political science. Sociology. Law*. Issue 4(56). P. 72.
12. Bielai, S., Emanov, V., Trobiuk, V., Sporyshev, K., & Petik, A. (2024). Improvement of public management mechanisms in the direction of countering hybrid threats to national security. *Edehweiss Applied Science and Technology*, 8(6), 1312–1321. URL: <https://learning-gate.com/index.php/2576-8484/article/view/2248>
13. Pomaza-Ponomarenko A., Taraduda D., Kravchuk O., Moroz S., Akhmedova O., Poroka S. (2025). National security management: organizational, legal, informational, and human resource dimensions. *Transatlantic Policy Quarterly*. Vol. 23. №4. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15714998>